

Z přechodného období (6.-8. STOL.)

– odkazy ke stránkám jsou učebnice Nechutová-Stehlíková, *Stručné dějiny latinské literatury středověku*

Boethius (s. 41)

Isidor ze Sevilly (s. 56)

Řehoř Tourský (Gall., s. 50), Fredegarova kronika (52)

Beda Venerabilis (s. 68)

Benedikt z Nursie (s. 43), význam benediktinských klášterů pro uchování děl římské literatury: Benediktinské kláštery raného středověku

Asi pět let po Boethiově smrti, v roce 529, založil Benedikt z Nursie klášter na Mons Casinus poblíž Neapole (Monte Cassino) a roku 555 se stal Cassiodorus zakladatelem dalšího kláštera (Vivarium), jemuž uložil jako speciální poslání pěstování antické literatury a opisování antických textů. Již mnichům kláštera na Monte Cassino bylo Benediktovou řeholí ("Regula s. Benedicti") uloženo "opus manuum", manuální práce – jedním z hesel benediktinského způsobu života bylo "ora et labora". Zčásti už Benedikt sám, ale zvláště pak další benediktinské mnišství, ovlivněné Cassiodorovým Vivariem, postavilo jako přednostní "opus manuum" opisovačskou práci v klášterním skriptoriu. Tento požadavek Cassiodorus rozvedl ve svých "Institutiones" kupříkladu takto:

Quapropter toto nisu, toto labore, totis desideriis exquiramus, ut ad tale tantumque munus Domino largiente pervenire mereamur. Hoc enim nobis est salutare, proficuum, gloriosum, perpetuum, quod nulla mors, nulla mobilitas, nulla possit separare oblivio, sed in illa suavitate patriae cum Domino faciet aeterna exultacione gaudere.

(A proto se intenzívním úsilím, intenzívní činností a s intenzívní touhou vynasnažme, abychom s božím přispěním dostali tak záslužnému a tak velkému úkolu. Je pro nás totiž tak spásné, prospěšné, slavné a věčné, že nás od něj nemůže odloučit smrt, běh času ani zapomenutí, ale dá nám, že se budeme moci ve věčném jásetu radovat s Pánem ve sladké nebeské vlasti.)

Anebo:

Tot enim verbera Satanas accipit, quot antiquarius Domini verba describit.

(Neboť každé slovo Páně, které pisař opíše, znamená ránu, zasazenou ďáblovi.)¹

Od této doby bývá součástí budov benediktinských klášterů knihovna a skriptorium, v němž se spolu s biblickými a patristickými texty opisují antičtí klasikové, latinští, ale v některých případech i řečtí. Nejznámější z těchto klášterů, jež vznikly v raném středověku a právem se honosí slavnou pisařskou tradicí, byly Columbanem založené Luxovium (Luxeuil) a Bobbio (r.590–615), dále Sv. Havel (S. Gallus, St Gallen, cca r.610), Sv. Jimram (Emmeramus) v Řezně, Reichenau (r. 724), Fulda (r. 744), Corvey (Corbie – r.822).

Karolinská renesance

Poslední třetinu 8. století a celé století následující pojmáme z kulturně historického a literárního hlediska jako období karolinské renesance a jejího doznívání. Na počátku zde stojí

¹ Obě místa: MPL 70, 1142, 1145

převzetí vlády ve franské říši Karlem Velikým roku 768 (Karel se zpočátku dělil o vládu se svým bratrem Karlomanem, † 771), dalším mezníkem je rok 800, kdy se Karel stává římským císařem. K této hodnosti jej dovedl papež Lev III., který Karla ve svatopetrské bazilice v Římě o Vánocích 800 korunoval.² Karlova obnova nebyla tedy jen obnovou kulturní a literární: v první řadě šlo o *renovatio imperii*, o politické obnovení římského císařství. Vidíme to i na produktech výtvarného umění této doby, Karlův ctižádostivý cíl je zjevný z institucionálních i osobních mocenských symbolů, na nichž se objevují antické politické motivy. V této návaznosti na antické dědictví a zároveň ve snaze, zahájené již Pippinem Krátkým, obnovit latinu tak, aby mohla plnit funkci úředního jazyka, dochází pak k velké kulturní obnově. Začala od jazyka a literatury.

Právě kvůli jazykovým a literárním studiím povolal Karel Veliký již v průběhu sedmdesátých let několik učenců a pedagogů, zejména z Itálie a z Británie, kteří působili přímo na jeho dvoře v Cáchách,³ neboť domácí prostředí nebylo dostatečným zázemím, z jakého by bylo možno vyjít pro dané kulturní snahy. Klášterům ve své říši pak uložil povinnost zakládat klášterní školy jako centra studia a vyučování: stalo se tak dvěma oběžníky, byly to **Admonitio generalis** z roku 789 a pak **Epistula de litteris colendis** z roku 800. Důležitá byla činnost školy při Karlově dvoře, označované *schola palatii*, *schola palatina*. Vznikla již ve starší době ke vzdělání notářů a písařů, ale Karel ji zorganizoval znovu tak, aby sloužila jako vzor pro klášterní školy v celé říši.

Období Karlovy kulturní obnovy bývá označováno jako **karolinská renesance**, tento výraz však může být zavádějící: studium antických autorů sice mělo velkou úlohu a pro dochování literárního a kulturního dědictví antiky má karolinská doba rozhodující význam, ale to, co se tehdy událo v duchovním životě, nebylo návratem a navázáním na antiku, a už vůbec nemůže být řeč o sekularizaci, zesvětštění, kultury. Antika zde nebyla primární, protože návrat k ní se dál nikoli pro ni samu, jak tomu bylo mnohem později v renesančním humanismu, nýbrž – to byl aspoň původně záměr – pro účelovou obnovu latinského jazyka, antičtí autoři se nestudovali kvůli své vlastní hodnotě: sečtěllost v nich měla usnadnit přístup k biblickým a patristickým textům. Tak aspoň zněla oficiální zdůvodnění formálního studia antických autorů, která obsahovala Karlova *Epistula de litteris colendis*:

Proto vás vybízíme, abyste studium literatury nejen nezanedbávali, ale naopak abyste se s co nejpokornější a bohubilou snahou jako o závod učili – za tím účelem, abyste byli s to proniknout snáze a správněji tajemství svatých Písem. Není pochyby, že ježto se v Písmu svatém vyskytují figury, tropy a podobné ozdoby, každý je při čtení pochopí o to snáze, oč důkladnější poučení mu předtím poskytlo vyučování literatuře.

² Papež narazil na odpor části římské šlechty a roku 799 se uchýlil pod Karlovu ochranu do Paderbornu, kde došlo k dalším jednáním. Tato epizoda je námětem tzv. Paderbornského eposu (viz dále).

³ Bývá-li tento úzký kroužek učenců a učitelů kolem císaře označován jako *Academia*, děje se tak sice tradičně, ale omylem, ke kterému došlo až v 18. století, kdy byl nesprávně pochopeno Alkuinovo žertovné oslovení dvorských učenců slovem *academici*.

Spisy antických autorů měly tedy být jen formálními vzory, autoritami sice zůstávala Bible a křesťanský starověk, ale na literárních, zejména básnických produktech této epochy, můžeme pozorovat, že vzdělaní představitelé tohoto hnutí v antických textech nacházeli spontánní a hravé potěšení. O hravé (ludické) stránce karolinské renesance svědčí mimo jiné to, že si příslušníci učeného kroužku dvorské společnosti dávali literární jména, antická nebo biblická: Naso, Flaccus, Homerus, Menalcas, Damoetas, Samuel, Besaleel, král sám měl jméno David.

U dvora Karla Velikého působil jako nevvýraznější a nejnvýznamnější osobnost

Alkuin (Alcuinus, Albinus, Alchwin, * po 730, † 804) – byl Karlem povolán z Británie

Alkuin byl nejvzdělanějším mužem na dvoře Karla Velikého, s nadšeným nasazením se věnoval uskutečňování císařových kulturních snah, ve dvorském kruhu vzdělavců dostal jméno Flaccus. Narodil se v Británii a nejprve se vzdělával a poté i působil v biskupské škole v Yorku. Roku 782 opustil ve věku asi padesáti let Anglii a na pozvání Karla Velikého přišel spolu s několika svými žáky na jeho dvůr;

Jeho literární činnost můžeme rozdělit na školskou či didaktickou (učebnice, zpracování disciplín trivia), teologickou, hagiografickou a básnickou, zachovaly se také některé jeho listy.

Z jeho básnické tvorby jsme se seznámili se skladbičkou *O kukačce* – jeden z dokladů literární kontinuity (Vergilius, Ovidius, citace těchto veršů ještě u M. Jana Husa)

Carolus magnus et Leo papa – Paderbornský epos

Pod vlivem Karlovy korunovace a snad i začátku nového století byla složena báseň, epos či spíše epylion o 536 verších, rukopisně není uveden titul ani autor. Za autora byl dlouho pokládán Angilbert, dnes je tato atribuce vyvrácena. Oba uvedené tituly skladby vznikly na základě toho, že se v ní popisuje setkání Karla Velikého s papežem Lvem III. v Paderbornu roku 799 před Karlovou korunovaci.

Z největší části je báseň věnována oslavě Karla Velikého. Hned na počátku je Karel nazván majákem Evropy a Karel je nejen maják Evropy, ale také slunce, které osvěcuje celý svět. Vedle dalších Karlových skvělých vlastností, jako je např. spravedlnost, je zde oslavena také Karlova učenost a jeho duchovní moudrost (vv. 67–87). *Pius Aeneas* se v tomto eposu proměňuje v *pius*

Carolus, Karel je *novus Aeneas*, autor si nejen vypůjčuje vazby a poloviny hexametřů z Aeneidy, ale přebudovává celý Vergiliův epos.

Překlad: Jana Nechutová, Karel Veliký a papež Lev, Ostrava 2014

Einhard (Eginhardus, Einhardus, * 770, † 840)

Einhard patřil ke druhé generaci karolinských spisovatelů, byl už franského původu. Vychován byl ve Fuldě a pak u císařského dvora pod Alkuinovým vedením. Einhardovým hlavním dílem je **Vita Caroli**, jedinečný spis, inspirovaný Suetoniem, užívající klasické dikce

Vita Caroli představuje důležitý pokus navázání na přerušenu literární tradici antické biografie; je to první světská biografie středověku, který doposud zná pouze biografii v rámci legendy.

Překlad:

Einhardus: ... a neuniknout budoucímu věku – Vita Caroli Magni. Život a doba Karla Velikého. Přel. Petr Daniš. Praha 1998.

KLÁŠTERNÍ TVORBA

Oba okruhy, které jsou předmětem této kapitoly, dvorský a klášterní, se prolínají, jak jsme již mohli vidět u několika autorů, kteří působili u dvora a zároveň zastávali duchovní funkce, často právě v kláštřích (např. Einhard).

O autorech, kteří působili hlavně nebo výhradně v kláštřích, si přečtěte, pro účely bakalářských mediteránních studií není nutno znát jejich dílo:

Hrabanus Maurus (Rabanus, * cca 780, † 853)

Hrabanus byl v první řadě teolog, vysoce bývá ceněno jeho **exegetické dílo**. V této oblasti je ukotveno jedno z jeho dnes nejnámějších děl, encyklopedie ve 22 knihách, s titulem, který je možno odvodit z formulací autorovy dedikace, **De rerum naturis**, v některých rukopisech čteme titul *De universo*;

Další oblast, pro niž je dnes Hrabanus studován a hodnocen, je jeho básnické dílo. Složil množství příležitostných básní a především je autorem mnoha metrických i rytmičtých hymnů, z nichž nejpobornější a v liturgii dodnes užívaný je svatodušní **Veni Creator Spiritus** (autorství není zcela bezpečné, ač je dokládá zápis ve fuldském rukopise z 10. stol.). Jeho největším básnickým výkonem je sbírka figurálních básní **De laudibus Sanctae crucis** (z r. 810) ve dvou knihách: první obsahuje samotná *carmina figurata*, druhá prozaické převyprávění jejich textu a komentář. V každé z těchto osmadvaceti figurálních básní je do čtvercového bloku vytvořeného hexametrem vpraven různými sestavami hlásek symbol kříže, konstruovaný v různých geometrických tvarech, v podobě osob (Kristus na kříži, andělé, jednou dokonce postava Ludvíka Pobožného držící kříž a štít) nebo velkých písmen;

Walafrid Strabo (Walahfridus, * 808/9, † 849)

Walafrid byl nejprve žákem kláštera v Reichenau, poté ve Fuldě, kde byl jeho učitelem Hrabanus Maurus.

Do počátků jeho tvorby patří nejdelší veršovaná skladba, jakou kdy sepsal, **Visio Vettini**. Je to první básnický popis vidění, snové cesty po mimozemských světech. Pochází z roku 824, kdy v Reichenau onemocněl Walafridův učitel Wetti.

Vrcholem Walafridovy básnické tvorby je **Liber de cultura hortorum (Hortulus)**, hexametrická báseň (444 veršů) o bylinách a květinách klášterní zahrady, kterou autor sepsal v době svého opatského úřadu v Reichenau. Líčení není závislé jen na literárních vzorech, ale především prozrazuje zkušenost, pozorování rostlin i lékařskou či léčitelskou praxi. Walafrid nepodává celistvý výklad, nýbrž přináší 24 kapitol o jednotlivých rostlinách. Celek je zarámován popisem jarních zahradnických prací a závěrečnou dedikací svatohavelskému opatu Grimaldovi.

Notker Balbulus (der Stammler, * 840, † 912)

Notker řečený Balbulus (Koktavý), jehož působištěm byl svatohavelský klášter, je dalším vrcholným autorem tohoto období.

Vůbec nejvýznamnějším Notkerovým dílem je **Liber hymnorum**, sbírka **sekvencí** (nejznámější je vánoční sekvence *In Nativitate Domini* s incipitem *Natus ante saecula*). Předmluva k této sbírce informuje o začátku a pokračování Notkerových liturgických snah. Notker byl tvůrcem veršované sekvence jako žánru.

OTTONSKÁ RENESANCE – 10. stol. (od 2. pol.)

10. STOL. – legendy a historiografie. Charakteristika období (Otto I. Veliký, Otto II., Theofanó) – kniha s. 111

Z autorů: Hrotsvita – s. 115 a dále, *prosím, seznamte s s jejím dramatickým dílem!!!!*

Bruno z Querfurtu a *vojtěšská legendistika* s. 117 (V českých zemích – počátky václavské legendistiky).

